

PROCJENA RIZIČNIH I ZAŠTITNIH ČIMBENIKA U ZAJEDNICI: RAZLIKE IZMEĐU PERCEPCIJE MLADIH I NJIHOVIH RODITELJA

Martina Ferić Šlehan

Valentina Kranželić

Odsjek za poremećaje u ponašanju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

SAŽETAK

Predstavljeno istraživanje je dio znanstvenog projekta «Zajednice koje brinu kao model prevencije poremećaja u ponašanju» koji se provodi u suradnji Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Upravnog odjela za zdravstvo i socijalnu skrb Istarske županije.

Istraživanje je provedeno na području Istarske županije (šire područje Labina, Pazina, Poreča i Pule). Uzorak čini 489 mladih (uzorak je generiran iz svih srednjih škola na navedenim lokalitetima), te 407 njihovih roditelja (N=896). Cilj istraživanja je bio identificirati razlike u percepciji zajednice mladih i njihovih roditelja. U istraživanju je korišten Upitnik o vašoj zajednici (24 varijable). Faktorskom analizom I reda izolirano je 6 faktora. Rezultati diskriminativne analize na latentnim dimenzijama pokazali su kako mladi procjenjuju dostupnost alkohola i droga u zajednici većom nego njihovi roditelji te procjenjuju zajednicu tolerantnijom na rizična ponašanja mladih nego što to čine njihovi roditelji (u diskriminacijskoj funkciji najviše su sudjelovali faktori Dostupnost alkohola u zajednici (PZ5), Tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici (PZ1) i Dostupnost droga u zajednici (PZ3)). Dobiveni podaci mogu dati smjernice pri planiranju preventivnih intervencija usmjerenih smanjivanju rizičnih čimbenika u zajednici.

Ključne riječi: rizični i zaštitni čimbenici, procjena zajednice, razlike u percepciji mladih i njihovih roditelja

UVOD

Zajednica može biti temeljena na lokalitetu ili susjedstvu, na socijalnim odnosima, ili na zajedničkom identitetu/interesu (Stimson i sur., 2001). U kontekstu povezanosti poremećaja u ponašanju djece i mladih i zajednice, zajednica kao pojam se najčešće tumači (definira) kao susjedstvo, odnosno lokalitet u kojemu dijete, mladi čovjek i njegova obitelj žive, stvaraju interakcije i provode najveći dio svoga vremena.

Small i Supple (2001) ističu kako su zajednice kompleksni, hijerarhijski i međusobno povezan sustav koji utječe na ljudski razvoj i ponašanje. Po istim autorima postoje tri razine učinaka koji ima zajednica na svoje građane:

- mikro-sustav ili okruženje (kao npr. obitelji, vršnjačke grupe, susjedi, posao) i procesi vezani uz to okruženje u kojemu je pojedinac direktno uključen,

- mezo-sustav ili povezanost i odnos koji povezuje različite mikro-sustave (uključujući razinu komunikacije i podrške između obitelji i škole, servisa, susjeda, poslodavaca),
- makro-sustav ili «viši red», kolektivna vjerovanja ljudi u zajednici; uključuje vjerovanja o tome tko je član zajednice, zajednička iskustva i ciljeve, zajednička očekivanja ponašanja u zajednici kao i odgovornosti, emocionalnu i socijalnu povezanost te zajedničku učinkovitost.

Nadalje, Small i Supple (2001) navode kako pozitivna zajednička vjerovanja (makro-sustav) koja promiču razvoj nastaju kada se stvore jaki, pozitivni odnosi među mezo-sustavima i mikro-sustavima. Naime, akcije koje ujedinjuju mikro-sustave poput obitelji, škole, i radnih mjesta vode pozitivnim vjerovanjima o zajednici i njezinoj sposobnosti

da podupre svoje članove. Dakle, pozitivne akcije zajednice vode pozitivnijim vjerovanjima u zajednici, a to opet, vodi prema više akcija.

Zaštitni čimbenici u zajednici. Pratt i Hernandez (2003) govore o zajednici koja je zdrava, podržavajuća i jaka kao o zajednici koja stvara pozitivna fizička i socijalna okruženja u kojima svi ljudi mogu napredovati. Zbog tog utjecajnog odnosa ljudi i okruženja u kojemu žive, zajednica može trajno pružati okruženje koje se često opisuje kao «brižno». Osnovne značajke pozitivnih fizičkih i socijalnih okruženje jesu: (1) sigurnost svih ljudi u zajednici (bez obzira na dob, spol, rasu ili sposobnosti), (2) uključenost ljudi različitih interesa i potreba, (3) poticanje međugeneracijske aktivnosti i interakcije, kao i aktivnosti dostupne obiteljima.

Nadalje, Catalano (2004) govori o zaštitnim čimbenicima u zajednici poput prosocijalnih prilika u zajednici, ohrabivanje djece i mladih na prosocijalno uključivanje u zajednici, povezanost članova zajednice i zdrav sustav vjerovanja te jasna očekivanja.

Brojna istraživanja (prema Baylis, 2002) pokazala su kako su zaštitni čimbenici u okruženju zajednice: podupirajuće školsko okruženje, blizina rodaka, postojanje sustava socijalne podrške, prilike za zapošljavanje i dostupnost socijalnih servisa.

Sampson (2001) ističe kako postoje tri mehanizma u zajednici koja su važna za pozitivan razvoj i ponašanje djece i mladih:

- pravila koja postoje u zajednici, pozitivna očekivanja ili jasne norme koje usmjeravaju ponašanje djece i mladih - ova pravila/očekivanja/norme vrijede za djecu, mlade i obitelji (npr. «Djeca se trebaju uključivati u aktivnosti zajednice.», «Roditelji trebaju nadgledati svoju djecu.»), ali i za sve članove zajednice (npr. «Susjedi si trebaju međusobno pomagati.», «Odrasli trebaju reagirati kada djeca trebaju pomoć.»),
- resursi u zajednici koji uključuju jake interpersonalne mreže i povjerenje - zajedničko uvjerenje da zajednica može, i mora, intervenirati kako bi pružila pomoć svim građanima, uključujući djecu i mlade i,
- rutine u zajednici koje osiguravaju okruženje karakterizirano razvojno prikladnim nadgledanjem djece i mladih (supervizijom), prilikama i aktivnostima koje potiču pozitivan rast i razvoj.

Sažimajući navedeno zaštitni čimbenici koji se nalaze u zajednici jesu oni koji zajednicu čine sigurnim mjestom za svoje građane, koji omogućuju zadovoljenje potreba svih građana (pomoć i podrška) te oni zaštitni čimbenici koji su vidljivi kroz «pozitivne» norme, zakone i stavove zajednice, odnosno njezinih građana.

Rizični čimbenici u zajednici. Mnogi autori i organizacije (Gardner, Green i Marcus, 1994, Luthar i Zigler, 1991, Fraser, 1997, The Midwest Regional Center for Drug-free Schools and Communities, 1995) govore o setu rizičnih čimbenika u zajednici koji utječu na razvoj djece i mladih. Neki od rizičnih čimbenika koji se najčešće spominju su: dezorganizacija zajednice, nedostatak povezanosti unutar zajednice, nedostatak kulturalnog ponosa, ekonomska deprivacija. Baylis (2002) govori o rizičnim čimbenicima u zajednici poput siromaštva, prenapučenosti, lošeg sustava zdravstvene skrbi, socijalne izolacije, te niske razine zapošljavanja.

Social Development Research Group kao i Harachi (2000) govore o pet rizičnih čimbenika u zajednici koji predstavljaju rizik za zloporabu droga i drugih rizičnih ponašanja poput nasilja, delinkvencije, napuštanja škole i maloljetničkih trudnoća:

Dostupnost nedozvoljenih supstanci (droga) - Što su nedozvoljene supstance dostupnije u zajednici veća je mogućnost da će ih mladi ljudi koristiti. Percipirana dostupnost je također povezana s rizikom. U zajednicama gdje djeca i mladi samo misle da je droga lako dostupna pojavljuje se veća stopa zloporabe droga.

Dostupnost vatrenog oružja - Dostupnost vatrenog oružja predstavlja rizični čimbenik za delinkvenciju i nasilje uz pojačani rizik za smrtnu posljedice izazvane vatrenim oružjem, povećanu mogućnost eskalacije sukoba do ubojstva i jaku povezanost između dostupnosti vatrenog oružja (posebice pištolja) i stvarne stope ubojstava.

Zakoni i norme u zajednici - Norme u zajednici - stavovi i politika zajednice o alkoholu, zloporabi droga i kriminalu - vide se na različite načine: kroz zakon, kroz neformalnu socijalnu praksu (ponašanje članova lokalne zajednice) te kroz očekivanja roditelja i drugih članova zajednice prema mladim ljudima. Primjer zakona u zajednici je zabrana točenja pića i prodaje cigareta mladima od 18 godina, odnosno porez na alkoholna pića i cigarete. Veći porez, odnosno više cijene, utječu na korištenje alkohola u zajednici. Kada zakoni, porezi i standardi zajednice idu prema odobravanju zloporabe alkohola, droga i kriminala djeca su u većem

riziku. Drugi problem nastaje kada u zajednici postoje kontradiktorne poruke obzirom na uporabu alkohola ili droga. Primjer mogu biti kontradiktorne poruke o prihvaćenosti upotrebe alkohola kao socijalne aktivnosti u zajednici (različiti skupovi, sajmovi i slično). Primjer ovakvih kontradiktornih poruka u Hrvatskoj mogu biti, kod mladih ljudi vrlo popularni, Dani piva i poruke «Samo reci ne» koje šalju neke organizacije i udruge. Ovakve konfliktne poruke čine teškom odluku mladih ljudi koje norme prihvatiti.

Nasilje u medijima - Dugogodišnja istraživanja pokazala su jasnu povezanost između nasilja u medijima i razvoja agresivnog i nasilnog ponašanja kod djece i mladih. Izloženost nasilju u medijima ima utjecaj na djecu na više načina. Prvo, djeca uče gledajući glumce (modele), isto kao što uče nasilne načine rješavanja problema. Drugo, nasilje u medijima utječe na stavove djece i njihovu osjetljivost na nasilje.

Tranzicija i mobilnost - Svaka uobičajena školska tranzicija dovodi do mogućnosti pojavljivanja problema u ponašanju. Kada dijete prijeđe iz osnovne u srednju školu pojavljuje se porast stope zloporabe alkohola i droga, poremećaja u ponašanju i delinkvencije. Kada je zajednica, svojom organizacijom, okarakterizirana većim brojem takvih tranzicija (npr. mijenjanje škole nakon prva 4 razreda osnovne škole i slično), veća je mogućnost da djeca i mladi u njoj pokazuju poremećaje u ponašanju. Zajednice s visokom stopom mobilnosti također su u riziku za povećanu zlouporabu droga njenih članova i probleme s kriminalom. Što se više ljudi u zajednici preseljava, veći je rizik i za kriminal i probleme povezana sa zlouporabom droga u obiteljima. Dok neki ljudi ovaj rizik umanjuju stvarajući veze/odnose u novim zajednicama, drugi nemaju znanja/snaga nositi se s posljedicama čestih promjena mjesta stanovanja i veća je vjerojatnost da će imati probleme.

Niska povezanost članova zajednice i dezorganizacija zajednice - veća stopa problema sa zlouporabom droga, maloljetničkom delinkvencijom i nasiljem pojavljuje se u zajednicama ili susjedstvima gdje se ljudi ne osjećaju povezano sa zajednicom, gdje je veća stopa vandalizma i gdje je niski nadzor javnih mjesta. Ovi uvjeti nisu ograničeni samo na siromašna susjedstva, također se mogu naći i u «bogatim» zajednicama. Vjerojatno najznačajnije pitanje povezanosti sa zajednicom je pitanje: «Osjećaju li članovi te zajednice da imaju utjecaj na svoj život?». Ukoliko ključni ljudi u zajednici - kao trgovci, učitelji, policija i vođe zajednice ne žive u

toj zajednici, osjećaj povezanosti članova zajednice sa zajednicom biti će manji. Niski odaziv na lokalne izbore i niska razina uključenosti roditelja u škole također indiciraju nisku povezanost sa zajednicom.

Ekonomska deprivacija - djeca koje žive u zajednicama koje «propadaju» i koje su pune kriminala te su siromašne češće će manifestirati probleme u ponašanju poput delinkvencije, maloljetničke trudnoće, napuštanja škole i nasilja. Djeca koja žive u takvim područjima - i imaju poremećaje u ponašanju ili probleme prilagodbe u ranijoj kronološkoj dobi - vjerojatnije će imati problema sa zlouporabom droga kasnije u životu.

Kao važne rizične čimbenika u zajednici Wasserman i suradnici (2003) navode siromaštvo, dezorganizaciju u zajednici koja slabi socijalnu kontrolu i dozvoljava da kriminalne aktivnosti «prođu» nekažnjeno (ili ih čak nitko neće ni primijetiti) te dostupnost oružju.

Uz navedene rizične čimbenike, istraživanja su pokazala kako tolerantne norme u zajednici i društvu prema korištenju droga povećavaju vjerojatnost uključivanja mladih u korištenje droga (Brounstein, Zweig i Gardner, 1998). Isti autori navode kako dostupnost alkohola, droga i duhana povećava vjerojatnost započinjanja ili nastavljanja korištenja tih sredstava te da niske cijene alkohola i duhanskih proizvoda povećavaju vjerojatnost započinjanja ili nastavljanja korištenja tih sredstava.

Iz navedenog je jasno koliko zajednica i njezina organizacija može utjecati na mlade ljude i njihov razvoj. Keating i Hertzman (1999) ističu kako fizičko i mentalno zdravlje, vještine nošenja s problemima te kompetencije ljudske populacije u cjelini, u velikoj mjeri proizlaze iz kvalitete socijalnog okruženja u kojem ljudi žive u svojoj razvojnoj fazi.

Kao doprinos izučavanju utjecaja čimbenika u zajednici na njezine stanovnike - prvenstveno mlade - cilj ovoga rada je utvrditi postoje li razlike u percepciji zajednice mladih i njihovih roditelja.

Istraživanje koje je prikazano u ovom radu dio je znanstvenog projekta «Zajednice koje brinu kao model prevencije poremećaja u ponašanju» koji se provodi u suradnji Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Upravnog odjela za zdravstvo i socijalnu skrb Istarske županije.

Cilj cjelokupnog istraživanja je bilo snimiti potrebe djece i mladih u Istarskoj županiji, prateći koncept rizičnih i zaštitnih čimbenika. U istraživanju su sudjelovala djeca i mladi, njihovi roditelji, učitelji, stručni suradnici građani i ključni ljudi. Projekt prati

model od 6 koraka (spremnost i mobilizacija zajednice, procjena potreba, procjena resursa, postavljanje prioriteta, razvoj, evaluacija i implementacija postojećih/novih programa prevencije i evaluacija modela) te je ovo znanstveno istraživanje dio koraka procjene potreba. Uz istraživanje, u navedenom koraku analiziran je veliki broj postojećih epidemioloških podataka (ustupljenih od resora obrazovanja, zdravstva, pravosuđa, socijalne skrbi i policije) te je provedeno 15 fokus grupa na lokalitetima Istarske županije koji su uključeni u projekt. Objedinjavanje ova tri izvora podataka omogućilo je detaljan uvid u potrebe djece i mladih, njihovih roditelja te građana Istarske županije.

Rezultati istraživanja koji su prikazani u ovom radu odnose se na procjenu zajednice - mladih i njihovih roditelja.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika (slučajni stratificirani uzorak) čine mladi (N=489) koji su u vrijeme istraživanja pohađali srednju školu u Labinu (1 srednja škola), Pazinu (2 srednje škole), Poreču (2 srednje škole) i Puli (8 srednjih škola) te njihovi roditelji (N=407). Ukupan uzorak ispitanika je 896.

Uzorak mladih ravnomjerno je raspoređen prema spolu (225/46% učenika i 264/54% učenica), i razredu koji su pohađali (127/26.0% pohađa prvi razred, 148/30.3% pohađa drugi razred, 130/26.6% pohađa treći razred te njih 84/17.2% četvrti razred srednje škole) te većina mladih živi u cjelovitim obiteljima (427/87.3%).

Kod uzorka roditelja vidljiva je neravnomjerna raspodjela prema spolu (323/79.3% majke i 84/20.6% očeva), odnosno većina ispitanika su bile majke. Najveći broj ispitanika je u dobi od 41 do 50 godina (266/65.4%) te većina ispitanika ima dvoje djece (262/64.4%).

Ispitivanje je vršeno u srednjim školama krajem 2004. godine te su ga koordinirali stručni suradnici. Učenici su upitnik ispunjavali u školi, dok su Upitnik za roditelje odnosili kući gdje ga je ispunjavao jedan od roditelja. Obzirom na očekivani odljev uzorka, na teren je poslano 800 upitnika za mlade i 800 upitnika za roditelje. Upitnik za mlade je ispunilo 489 ispitanika (što iznosi 61.12% od ukupnog broja poslanih upitnika), a Upitnik za roditelje 407 ispitanika (što iznosi 50.87% od ukupnog broja poslanih upitnika).

Uzorak varijabli

U istraživanju su korištena dva upitnika: *Upitnik za mlade* (224 varijable, modificiran prema «Upitniku za adolescente», Adolescent Survey, Texas A&M University, SAD) i *Upitnik za roditelje* (180 varijabli, modificiran prema «Upitniku za roditelje», Parents Survey, Texas A&M University, SAD). Oba upitnika pokrivaju procjenu zajednice, obitelji, vršnjaka, škole, rizičnih ponašanja/stavova o rizičnim ponašanjima.

Obzirom na temu ovog rada, prikazani su rezultati dobiveni obradom dijelova upitnika koji se odnose na procjenu zajednice (24 varijable). Varijablama se pokriva procjena susjedstva, zakona u zajednici/norme spram rizičnih ponašanja mladih (korištenje alkohola i droga, nasilje, činjenje kaznenih djela, napuštanje škole, upuštanje u seksualne odnose prije 16 godina), pripadanje zajednici, percepcija dostupnosti alkohola i droga u zajednici te aktivno uključivanje u zajednicu (Prilog 1).

METODE OBRADE PODATAKA

Podaci su obrađeni faktorskom analizom i diskriminativnom analizom. Faktorska analiza (analiza glavnih komponenti, kosa oblamin rotacija, Guttman Kaiser kriterij) korištena je kako bi se dobile latentne dimenzije prostora procjene zajednice. Razlike u procjeni zajednice mladih i njihovih roditelja ispitivane su diskriminativnom analizom (na latentnim dimenzijama).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Podaci su obrađeni faktorskom analizom (analiza glavnih komponenti, kosa oblamin rotacija, Guttman Kaiser kriterij).

Faktorskom analizom prvog reda izolirano je 6 faktora (matrica strukture i sklopa nalazi se u Prilogu 2). Izolirani faktori objašnjavaju 59.57% zajedničke varijance (Tablica 1).

Tablica 1. Svojstvene vrijednosti izoliranih faktora - procjena zajednice (PZ)

faktor	svojstvene vrijednosti	postotak varijance	kumulativni postotak objašnjene varijance
PZ1	6.400	26.665	26.665
PZ2	2.860	11.916	38.581
PZ3	1.584	6.601	45.182
PZ4	1.273	5.302	50.484
PZ5	1.104	4.602	55.086
PZ6	1.077	4.486	59.571

Rezultati na svim varijablama su pri obradi podataka upisivani na način da je najviša vrijednost pozitivna. Ova informacija je važna pri određivanju smjera faktora.

Prvi faktor, *Tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici* (PZ1) opisan je s 8 varijabli. Ovaj faktor opisuje prostor procijenjenih stavova susjeda o stavovima prema rizičnim ponašanjima u njihovoj zajednici i to: nasilnom ponašanju mladih (.865), činjenju kaznenih djela (.842), konzumiranju marihuane (.824), napuštanju škole (.771), nošenju oružja (.770), konzumaciji alkohola (.730), upuštanju u seksualne odnose prije 14 godina (.707) i pušenju mladih (.580).

Faktor *Prisutnost rizičnih čimbenika u zajednici* (PZ2) opisan je s 8 varijabli. Faktor je opisan varijablama koje ukazuju na prisutnost nekih ponašanja i/ili znakova koji ukazuju na rizik u zajednici (prodaja droga (.795), vandalizam (.787), prisutnost ljudi u alkoholiziranom stanju ili onih pod utjecajem droge (.779), prisutnosti grafita (.715), pljačke ili napadi na ulici (.672), grupe mladih koji se okupljaju (.573)) te osjećajem sigurnosti u zajednici (.512). Stoga je moguće ovaj faktor nazvati faktorom procjene rizika u zajednici.

Faktor *Dostupnost droga u zajednici* (PZ3) opisan je s dvije varijable koje ukazuju na dostupnost teških (heroin, kokain) (-.906) i lakih (marihuana) droga u zajednici (-.889).

Četvrti faktor *Prilike za uključivanje mladih u zajednicu* je opisan varijablama «Ukoliko se želiš uključiti u izvanškolske aktivnost poput sporta, muzike, umjetnosti, izviđača i slično, koliko prilika imaš za to u svojoj zajednici?» (.763) i «Ohrabruju li te roditelji da se uključiš u takve aktivnosti?» (.537) te ukazuje na prilike koje imaju mladi za uključivanje u zajednicu kao i na podršku koju mladi dobivaju od svojih roditelja za uključivanje u takve aktivnosti.

Faktor *Dostupnost alkohola u zajednici* (PZ5) opisan je varijablama «Koliko često u tvom susjedstvu prodavači u trgovinama provjeravaju imaju li mladi ljudi 18 godina prije nego im prodaju alkohol?» (-.752) i «Kada bi imao/la novac i htio/htjela kupiti alkohol, koliko bi ga lako mogao/la kupiti u svojoj zajednici - susjedstvu?» (-.596).

Šesti faktor *Uključivanje mladih u zajednicu* (PZ6) također je opisan s dvije varijable. Varijable koje ga opisuju govore o uključivanju mladih u zajednicu bilo da se radi o volontiranju u zajednici (.766) ili stalnom ili povremenom poslu (košnja trave, čuvanje djece) (.737).

Faktorskom analizom prvog reda na prostoru procjene zajednice (percepcija mladih i roditelja) izolirano je 6 faktora:

1. Tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici (PZ1)
2. Prisutnost rizičnih čimbenika u zajednici (PZ2)
3. Dostupnost droga u zajednici (PZ3)
4. Prilike za uključivanje mladih u zajednicu (PZ4)
5. Dostupnost alkohola u zajednici (PZ5)
6. Uključivanje mladih u zajednicu (PZ6)

Koeficijenti korelacija između faktora govore o njihovoj povezanosti (Tablica 2).

Tablica 2. Matrica korelacija između faktora

Faktor	PZ1	PZ2	PZ3	PZ4	PZ5	PZ6
PZ1	1.000					
PZ2	.295	1.000				
PZ3	-.183	-.257	1.000			
PZ4	.117	.044	-.013	1.000		
PZ5	-.115	-.158	.153	.019	1.000	
PZ6	-.094	.016	.102	.060	.066	1.000

Iz Tablice 2. vidljivo je da su koeficijenti korelacija između faktora relativno niski što govori o niskoj povezanosti faktora.

Prvi faktor Tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici (PZ1) ima najveću pozitivnu korelaciju s faktorom (PZ2) Prisutnost rizičnih čimbenika u zajednici (.295) te slijedi negativna korelacija s faktorom (PZ3) Dostupnost droga u zajednici (-.183). nešto nižu pozitivnu povezanost ima i s faktorom (PZ4) Prilike za uključivanje mladih u zajednicu (.117) i negativnu korelaciju s faktorom (PZ5) Dostupnost alkohola u zajednici (-.115).

Drugi faktor Prisutnost rizičnih čimbenika u zajednici (PZ2) ima negativne korelacije s faktorima (PZ3) Dostupnost droga u zajednici (-.257) i (PZ5) Dostupnost alkohola u zajednici (-.158).

Treći faktor Dostupnost droga u zajednici (PZ3) ima pozitivnu korelaciju s faktorom (PZ5) Dostupnost alkohola u zajednici (-.153).

Ostali koeficijenti korelacije su niski (ispod .100) te ih nije potrebno posebno interpretirati.

Na osnovi korelacija varijabli s faktorima te korelacija između faktora moguće je zaključiti da je (1) niža tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici

povezana s manjom prisutnošću rizičnih čimbenika u zajednici te manjom dostupnosti droga i alkohola mladima u zajednici i više prilika za uključivanje u zajednicu od strane mladih, (2) manja prisutnost rizičnih čimbenika u zajednici povezana s manjom dostupnosti droga i alkohola u zajednici te (3) veća dostupnost droga u zajednici povezana s većom dostupnošću alkohola mladima.

Kako bi se utvrdile **razlike u percepciji** okruženja zajednice mladih i njihovih roditelja napravljena je diskriminativna analiza na izoliranim faktorima.

Uvidom u Tablicu 3. vidljivo je kako postoji statistički značajna razlika u percepciji zajednice između mladih i njihovih roditelja, uz vjerojatnost pogreške manje od 1%. Hi-kvadrat test iznosi 188.228, a diskriminativna vrijednost lambde je .810. Centroidi u diskriminativnom prostoru razmaknuti su .97 standardnih devijacija.

Tablica 3. Rezultati diskriminativne analize

Funkcija	Centroidi		Wilks' Lambda	Hi kvadrat	df	značajnost
	mladi	roditelji				
1	.44	-.53	.810	188,228	6	.000

U kreiranju diskriminativne funkcije najviše sudjeluje PZ5 - Dostupnost alkohola u zajednici s diskriminativnim koeficijentom .883 i korelacijom s diskriminativnom funkcijom .894. Slijede faktori PZ1 - Procjena tolerantnosti na rizična ponašanja u zajednici s diskriminacijskim koeficijentom -.291 i korelacijom s diskriminativnom funkcijom -.367 te PZ3 - Dostupnost droga u zajednici (diskriminativnim koeficijentom .783 i korelacijom s diskriminativnom funkcijom .307) (Tablica 4.). Ostali faktori imaju znatno niže diskriminativne koeficijente i korelacije s diskriminativnom funkcijom.

Položaj centroida (Tablica 3.) ukazuje da mladi postižu više rezultate na faktorima PZ5 i PZ3, te niže rezultate na faktoru PZ1. Obzirom na smjer faktora to znači da mladi procjenjuju da su alkohol i

Tablica 4. Struktura diskriminativne funkcije

Varijable (faktori)	diskriminativni koeficijenti	Korelacija s diskriminativnom funkcijom
PZ1	-.291	-.367
PZ2	.107	-.151
PZ3	.183	.307
PZ4	.204	-.170
PZ5	.883	.894
PZ6	.145	.200

droga dostupniji u zajednici nego što to procjenjuju njihovi roditelji, te, za razliku od roditelja, da je zajednica tolerantnija prema rizičnim ponašanjima.

Rezultati istraživanja su pokazali kako postoji statistički značajna razlika u percepciji zajednice od strane mladih i njihovih roditelja. Mladi procjenjuju da u zajednici ima više čimbenika koji bi mogli predstavljati rizik za njihov razvoj nego što to čine roditelji. Posebice se to odnosi na procjenu tolerantnosti zajednice na rizična ponašanja te dostupnost alkohola i droga u zajednici.

RASPRAVA

Istraživanje je pokazalo da mladi procjenjuju tolerantnijim stavove zajednice prema rizičnim ponašanjima mladih nego što to čine njihovi roditelji. Ovaj podatak je važan budući da su brojna istraživanja pokazala kako su jasne norme, pravila i očekivanja u zajednici, pa tako i norme i pravila prema rizičnim ponašanjima, važan zaštitni čimbenik u zajednici (Sampson, 2001, Harachi, 2000), te da tolerantne norme u zajednici i društvu prema korištenju nedozvoljenih supstanci povećavaju vjerojatnost konzumiranja istih kod mladih (Brounstein, Zweig i Gardner, 1998). Rezultati istraživanja provedenog u Hrvatskoj (N=1118 srednjoškolaca) također pokazuju kako je veća percepcija mladih o tolerantnosti građana prema rizičnim ponašanjima rizični čimbenik za devijatno ponašanje (Družić Ljubotina, Ljubotina, 2007). Isto tako, korelacija između dobivenih faktora pokazuje kako je niža tolerantnost na rizična ponašanja u zajednici povezana s manjom prisutnošću rizičnih čimbenika u zajednici te manjom dostupnosti droga i alkohola mladima u zajednici što objašnjava rezultate dobivene prilikom istraživanja razlika u percepciji mladih i njihovih roditelja.

Nadalje, mladi također procjenjuju kako su im alkohol i droge dostupniji u zajednici nego što to misle njihovi roditelji. Dostupnost nedozvoljenih supstanci u zajednici je rizičan čimbenik koji navode mnogi autori (The Midwest Regional Center for Drug-free Schools and Communities, 1995, Harachi, 2000, Catalano, 2005, Hawkins 2005). Dostupnost alkohola posebice je povezana sa zakonima u zajednici te poštivanjem tih zakona. Rezultati istraživanja (korelacije između faktora) također pokazuju na koji način je ovaj čimbenik povezan s ostalim čimbenicima u zajednici. Tako je procjena dostupnosti droga i alkohola mladima povezana s procjenom prisutnosti rizičnih čimbenika u zajednici te su međusobno povezane procjena dostupnosti droga s procjenom dostupnosti alkohola.

Ovi podaci govore o tome kako su tolerantnost na rizična ponašanja i prisutnost rizičnih ponašanja u zajednici povezani s procjenom dostupnosti alkohola i droga mladima kao i da je dostupnost alkohola i droga međusobno povezana. Drugim riječima, potvrđuju se kako jedan rizični čimbenik u zajednici «povlači», odnosno djeluje, na ostale čimbenike, odnosno dolazi do kumuliranja rizičnih čimbenika.

Dostupnost alkohola i lakih droga u zajednici je «ozbiljan» rizični čimbenik budući da dostupnost alkohola, droga i duhana povećava vjerojatnost započinjanja ili nastavljanja korištenja tih sredstava (Brounstein, Zweig i Gardner, 1998). Ozbiljnost ovog rizičnog čimbenika potvrđuju i istraživanja (prema Brack i Brack, 1994) koja su pokazala povezanost korištenja jedne ilegalne supstance sa zlouporabom ostalih supstanci te povezanost zlouporaba s delinkvencijom i kriminalom, problemima u školi i ranim uključivanjem u seksualne odnose. Koliko su alkohol i droga dostupni mladim u Istraskoj županiji pokazuju i domaća istraživanja. U istraživanju, čijeg je i ovaj rad dio, podaci pokazuju da 72.3% ispitanika ima percepciju kako je alkohol vrlo lako ili lako nabaviti u zajednici mladima ispod 18. godina. Kada se govori o dostupnosti marihuane i teških droga, 36.7% ispitanika ima percepciju kako je vrlo lako ili lako u zajednici kupiti marihuanu, odnosno njih 18.9% to misli za teške droge (Bašić, Ferić Šlehan, Kranželić, 2007). Nadalje, Bezinović (2004) navodi kako je 27.5% mladih s područja Istarske županije (u istraživanju je sudjelovalo oko 20% svih učenika srednjih škola, N=1626) bilo u situaciji da im netko želi prodati marihuanu ili neku drugu drogu. Dostupnost alkohola i lakih droga je problem s kojim bi se zajednica trebala baviti i to na razini stvaranja strategije na razini zajednice i što je još važnije pridržavanje zakona koji već postoje.

Navedeni rezultati istraživanja dovode do zaključka kako mladi percipiraju više rizika u zajednici, posebice u odnosu na tolerantnost zajednice prema rizičnim ponašanjima mladih te dostupnost alkohola i droga u zajednici. Dobivena diskrimi-

nativna funkcija (svojim «sadržajem») ima smisla. Naime, provođenje zakona i poštivanje normi u zajednici o «ne-korištenju» nedozvoljenih supstanci od strane mladih vidljivi su u svakodnevnom životu zajednice. Naime, mladi procjenjuju stavove zajednice prema određenim rizičnim ponašanjima kroz ponašanje i reakcije njezinih članova. Isto tako društvo često šalje dvostruke poruke - s jedne strane govori se o štetnosti alkohola i duhana, a s druge ti se proizvodi svakodnevno reklamiraju (manje ili više eksplicitno) u svim medijima.

I na kraju, moguće je postaviti pitanje čija je percepcija važnija kada se radi procjena zajednice u svrhu planiranja preventivnih intervencija. Obzirom na način kako je postavljeno ovo istraživanje (upitnik) - sva pitanja su bila postavljena «prema mladima» dok su roditelji uglavnom procjenjivali kakva je situacija «za mlade» - čini se da je percepcija mladih važnija od percepcije roditelja (odraslih). Naime, mladi su ti koji pokušavaju (i uspijevaju) kupiti alkohol. Ukoliko oni misle kako je zajednica tolerantna prema rizičnim ponašanjima ta percepcija će utjecati na njihovo ponašanje bez obzira kakvi ti stavovi zaista jesu ili kakvim ih procjenjuju njihovi roditelji. Mladi su ujedno i ti koji više «konzumiraju» zajednicu (aktivnosti, izlasci) pa je za pretpostaviti da ju oni mogu i bolje procijeniti. S druge strane, percepcija roditelja i drugih odraslih je važna onda kada se treba pokrenuti akcija. Ukoliko roditelji zajednicu procjenjuju «dobrom» onda nemaju razloga da ju mijenjaju. Odrasli su ti koji imaju odgovornost i moć pokretati akcije i mijenjati neke aspekte zajednice (kao npr. utjecati da se zakoni o ne točenju i ne prodaji alkoholnih pića maloljetnicima dosljedno provode u zajednici). Ukoliko odrasli ne znaju kako mladi percipiraju zajednicu i koje rizike vide u njoj, te ukoliko se oslanjaju samo na svoju percepciju (istraživanje je pokazalo da odrasli vide manje rizika u zajednici) neće doći do pokretanja potrebnih koraka kako bi se zajednicu učinilo sigurnijim i zdravijim mjestom za razvoj djece i mladih.

Prilog 1.*Procjena zajednice - popis varijabli*

varijabla	
Var1	Koliko se osjećaš/osjećate sigurno u svojoj zajednici?
	Koliko je navedeno prisutno u tvom/vašem susjedstvu...?
Var2a	vandalizam
Var2b	grafiti
Var2c	grupe mladih ljudi koji se okupljaju
Var2d	ljudi koji piju ili se drogiraju
Var2e	prodaja droga
Var2f	pljačke ili napadi na ljude na ulici
Var3	Ukoliko netko sprejom crta po ulici ili nogostupu tvoje/vaše ulice kolika je vjerojatnost da će mu netko od tvojih/vaših susjeda reći da prestane?
	Koliko ljudi u tvom/vašem susjedstvu misle da je u redu..
Var4a	da djeca puše?
Var4b	nositi oružje bez dozvole?
Var4c	pušiti marihuanu?
Var4d	da maloljetnici piju alkohol?
Var4e	nasilno se ponašati?
Var4f	činiti kaznena djela?
Var4g	da djeca napuštaju školu?
Var4h	da djeca ispod 14 godina imaju seksualne odnose?
Var5	Koliko često u tvom/vašem susjedstvu prodavači u trgovinama provjeravaju imaju li mladi ljudi 18 godina prije nego im prodaju alkohol?
	Kada bi imao/la/li novac i htio/htjela/li kupiti nešto od navedenog, koliko bi lako to mogao/la/li kupiti u svojoj zajednici - susjedstvu?
Var6a	Marihuanu
Var6b	Tešku drogu (heroin, kokain i slično)
Var7	Kada bi imao/la novac i htio/htjela kupiti alkohol, koliko bi ga lako mogao/la kupiti u svojoj zajednici - susjedstvu?
Var8	Ukoliko se želiš uključiti u izvanškolske aktivnost poput sporta, muzike, umjetnosti, izviđača i slično, koliko prilika imaš za to u svojoj zajednici?/ Ukoliko bi se Vaše dijete htjelo uključiti u izvan školske aktivnost poput sporta, muzike, umjetnosti, izviđača i slično, koliko prilika za to ima
Var9	Ohrabruju li te roditelji da se uključiš u takve aktivnosti?/ Biste li ga ohrabрили da se uključi u takve aktivnosti?
Var10	Volontiraš li u zajednici?/Volontira li vaše dijete u zajednici?
Var11	Radiš li neke poslove izvan kuće koji su plaćeni (čuvaš djecu, kosiš travu) ili imaš stalni posao?/ Radi li vaše dijete neke poslove izvan kuće koji su plaćeni ili ima stalan posao?

Prilog 2.*Martica strukture/sklopa*

	faktor 1		faktor 2		faktor 3		faktor 4		faktor 5		faktor 6	
	struktura	sklop	struktura	sklop	struktura	sklop	struktura	sklop	struktura	sklop	struktura	sklop
VAR4e	.865	.874	.263	.023	-.129	.019	.130	.022	-.010	.087	-.029	.044
VAR4f	.842	.860	.221	-.002	-.115	.018	.151	.048	.073	.169	-.067	-.001
VAR4c	.824	.800	.302	.059	-.174	-.011	.135	.038	-.112	-.011	-.063	.011
VAR4g	.771	.754	.250	.025	-.204	-.072	.145	.055	.043	.107	-.097	-.029
VAR4b	.770	.812	.150	-.055	-.072	.036	.118	.022	.091	.168	-.034	.027
VAR4d	.730	.670	.297	.039	-.264	-.089	.057	-.015	-.337	-.235	-.156	-.068
VAR4h	.707	.676	.236	.005	-.209	-.059	.061	-.012	-.201	-.106	-.165	-.087
VAR4a	.580	.573	.212	.017	-.107	.028	-.051	-.118	-.285	-.223	-.012	.060
VAR2e	.265	.001	.795	.720	-.501	-.313	-.040	-.075	-.153	.011	-.071	-.047
VAR2a	.341	.131	.787	.756	-.178	.040	.033	-.049	-.144	-.022	.032	.031
VAR2d	.283	.027	.779	.688	-.442	-.235	-.055	-.090	-.309	-.161	-.044	-.013
VAR2b	.244	.054	.715	.716	-.092	.127	-.134	-.167	-.242	-.141	-.057	-.058
VAR2f	.264	.058	.672	.665	-.231	-.074	.185	.144	.088	.206	-.018	-.038
VAR2c	.187	.010	.573	.519	-.176	.026	-.213	-.226	-.494	-.410	-.100	-.071
VAR1	.125	-.036	.512	.522	-.181	-.097	.276	.241	.137	.213	.173	.142
VAR3	.229	.096	.357	.296	-.045	.091	.299	.279	-.306	-.271	.238	.020
VAR6b	.236	.070	.280	.049	-.906	-.894	.045	-.017	-.059	.100	-.104	-.012
VAR6a	.238	.049	.336	.091	-.889	-.839	-.037	-.054	-.270	-.115	-.113	-.013
VAR8	.014	-.062	.067	.023	.111	.115	.763	.770	.027	-.009	.711	.008
VAR9	.174	.107	-.082	-.099	-.096	-.068	.537	.535	-.137	-.134	-.061	-.065
VAR5	.089	-.033	.156	.016	-.175	-.067	.180	.193	-.752	-.749	.011	.052
VAR7	.120	-.018	.163	-.032	-.507	-.437	.019	.029	-.596	-.523	-.096	-.018
VAR11	-.064	.008	-.010	-.051	.070	.005	.012	-.030	-.120	-.179	.766	.781
VAR10	-.071	.004	-.021	.022	.074	-.008	.048	-.042	.123	.081	.737	.735

LITERATURA

- Bašić, J., Ferić Šlehan, M., Kranželić V. (2007): Zajednice koje brinu - model prevencije poremećaja u ponašanju: Epidemiološka studija - mjerenje rizičnih i zaštitnih čimbenika u Istarskoj županiji. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Istarska županija, Pula.
- Baylis, P.J. (2002): Promoting Resilience: A Review of Literature. Article prepared for The Alberta Mental Health Board, Children's Mental Health. www.amhb.ab.ca/chmh/printpage.cmf?pg=Promoting20%Resilience20%&cat=Article
- Bezinović, P. (2004): Korištenje sredstava ovisnosti kod srednjoškolaca u Istarskoj županiji. http://www.zzjziz.hr/pdf/Rizicna_ponasanja_u_Istri_2003.pdf
- Brack, C. J., Brack, G. (1994): Dimensions Underlying Problem Behaviors, Emotions and Related Psychosocial Factors in Early and Middle Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 14,3,344-370.
- Brounstein, P.J., Zweig, J.M., Gardner, S.E. (1998): Science-based Practice in Substance Abuse Prevention: A Guide. Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Center for Substance Abuse Prevention, Division of Knowledge Development and Evaluation.
- Catalano, R.F. (2004): Applying the Research Base for Prevention Science: Communities that Care. Kentucky Prevention Embedding Group. Kentucky, 15.12.2004. (presentation) www.sdr.org
- Catalano, R.F. (2005): Using the Knowledge Base for Effective Prevention. Texas Institute on Substance Abuse Prevention and Treatment, USA, 28.6.2005. (presentation) www.sdr.org
- Družić Ljubotina, O., Ljubotina, D. (2007): Percepcija socijalne nepravde, struktura vrijednosti, posljedice rata i religioznost kao prediktori devijantnog ponašanja mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 15, 1, 13-26.
- Gardner, S.E., Green, P.F., Marcus, C. (1994): Signs of Effectiveness II: Preventing alcohol, tobacco and other drug use: A risk factor/resiliency-based approach. Government printing Office, Washington, D.C.
- Harachi, T.W. (2000): A Prevention Science Framework Aimed at Delinquency. (in) Annual report for 2000 and Resource Materials Series No. 59. UNAFEI, Fuchu/Tokyo, Japan, 183-194. www.unafei.or.jp
- Hawkins, J.D. (2005): Prevention Science: From Concept to Practice. International Mental Health Promotion Summer Institute, Toronto, Canada, 11.7. 2005. (presentation) www.sdr.org
- Fraser, M. W. (1997): The Ecology of Childhood: The Multi-systems Perspective. (in) Fraser, W. M. (ed.): Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective. NASW Press, 1-9.
- Luthar, S. S., Zigler, E. (1991): Vulnerability and Competence: A Review of Research on Resilience in Childhood. *American journal of Orthopsychiatry*, 61,1,6-22.
- Keating, D. P., Hertzman, C. (1999): Developmental Health and the Wealth of Nations. Guilford Press, New York.
- Midwest Regional Center for Drug-Free Schools and Communities (1995): Creating a Student Assistance Program. North Central Regional Educational Laboratory, Oak Brook, IL.
- Pratt, C.C., Hernandez, R. (2003): Building Result thought Community Mobilization: From Wellness Goals to Community Outcome for Oregon's Children, Youth and Families. Oregon State University, Collage of Health and Human Services. Family Policy Program. Oregon Commission on Children and Families. Oregon.
- Sampson, R. (2001): How do Communities Undergrid or Undermine Human Development? Relevant Context and Social Mechanism. (in) Booth, A., Crouter, A. (eds.) Does it take village? Community Effects on Children, Adolescents and Families. Lawrence Erlbaum, Mahwah, JJ., 3-30.
- Small, S., Supple, A. (2001): Communities as Systems: Is a Community more then the sum of its Parts? (in) Booth, A., Crouter, A. (eds.) Does it take village? Community Effects on Children, Adolescents and Families. Lawrence Erlbaum, Mahwah, JJ., 160-173.
- Stimson, G.V., Donoghoe, M.C., Fitch, C., Rhodes, T.J. (2001): Rapid Assessment and Response Technical Guide. World Health Organization, Department of Child and Adolescent Health and development, Department of HIV/AIDS, Geneva.
- Wasserman, G.A., Keenana, K., Tremblay, R.E., Coie, J.D., Herrenkohl, T.I., Loeber, R., Petechuk, D. (2003): Risk and Protective Factors of Child Delinquency. Child Delinquency Bulletin Series, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, NCJ 193409.

ASSESSMENT OF RISK AND PROTECTIVE FACTORS IN COMMUNITY: DIFFERENCES BETWEEN YOUTH AND THEIR PARENTS

Martina Ferić Šlehan
Valentina Kranželić

Department of Behavioral Disorders
Faculty of Education and Rehabilitation Sciences
University of Zagreb

SUMMARY

The presented results are a part of the scientific project entitled "Prevention of Behavior Disorders in Local Community" conducted by The Faculty of Education and Rehabilitation Sciences of The University of Zagreb, Croatia, and The Administrative Department of Health Care and Social Welfare of The County of Istria, Croatia. The research was carried out in The County of Istria (cities of Labin, Pazin, Poreč and Pula wider area). The sample consisted of 489 youths (the sample included all secondary schools in the given localities) and 407 of their parents (N=896). The aim was to determine the differences in the perception of community of youth and their parents. The "Survey of your community" was used in the research (24 items). By factor analyses 6 factors were extracted. Discriminative analysis was conducted on latent dimensions (isolated factors). The results of the analysis showed that there are differences in the perception of community environment, mainly in more perceived availability of alcohol and drugs (marijuana) in community and more perceived tolerance toward youth risk behavior by youth than their parents (factors: Availability of alcohol to the youth in community (PZ5), Community tolerance toward risk behavior (PZ1), Availability of drugs in community (PZ3)). These findings can give important direction in the planning of community based prevention strategies.

Key words: risk and protective factors, community assessment, perception differences (youth and their parents)